



УДК 343.542(477 + 73)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-10>

Каменський Дмитро Васильович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
(Національна академія Служби безпеки України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Власов Андрій Васильович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
(Національна академія Служби безпеки України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8095-240X>

ОБМАН ЯК ОЗНАКА ШАХРАЙСТВА У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ ТА США

У статті досліджено ознаки шахрайського обману в економічних правовідносинах на основі судової практики України та США. Визначено критерії відмежування кримінально караного шахрайства від цивільно-правових деліктів і недобросовісної ділової поведінки. Проаналізовано підходи американських судів до матеріальної характеристики обману та його впливу на майнові інтереси потерпілого. На основі практики Верховного Суду встановлено значення первісного умислу на заволодіння чужим майном шляхом обману.

Ключові слова: шахрайство, обман, економічні правовідносини, кримінальна відповідальність, цивільно-правовий делікт, матеріальність, порівняльне кримінальне право.

Постановка проблеми. Приводом для написання цієї статті стало ознайомлення автора під час вивчення курсу лекцій американського автора Р. Еліасона «Білокомірцеві злочини» [1] з декількома цікавими (особливо як для представника континентальної системи права) рішеннями Верховного Суду США (далі – ВС США), присвяченими вирішенню проблем відповідальності за різні прояви шахрайства під час здійснення підприємницької діяльності. Якщо точніше, йшлося про зміст шахрайського обману, його спрямованість, відмежування від нечесних (аморальних) ділових практик, які водночас не визнаються кримінально-протиправними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням кваліфікації шахрайства і зокрема ознаки обману в цьому складі присвятили свою увагу такі автори, як: О. Дудоров, Р. Мовчан, Б. Грек, Р. Волинець, В. Мойсик. Серед американських науковців варто згадати про Р. Еліасона, Е. Подгор, С. Буелла, Л. Дєрвана, Е. Сазерленда, С. Гріна, К. Брікей та деяких інших. Зокрема, О. Дудоров, Р. Мовчан, а також один зі співавторів цієї статті спільно дослідили проблеми кваліфікації обману під час реалізації схем незаконного використання

гуманітарної допомоги [2]. Своєю чергою американська дослідниця Е. Подгор проблематиці відповідальності за шахрайство передусім у ділових відносинах присвятила декілька наукових праць [3].

Метою статті є критичний порівняльний аналіз обману як ключової ознаки у складі шахрайства з позицій її тлумачення в українській та американській судовій практиці.

Методологічну основу цього дослідження утворює сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема системного, логічного, формально-юридичного та порівняльно-правового, використаних для аналізу обману як ознаки шахрайства, відповідних положень кримінального законодавства та судової практики України і США. При цьому метод порівняльного правознавства було вибрано як основний.

Виклад основного матеріалу. Із самого початку варто зауважити, що, на відміну від вітчизняного підходу, відображеного в диспозиції ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК), американський кримінальний закон не пропонує визначення шахрайства. Це спонукало автора звернутися до довідкової літератури та вирокових судами дефініцій корисливого обману.

Так, авторитетне довідкове видання, Кембриджський словник, по-різному визначає слово «шахрайство», залежно від контексту застосування. Одним із пропонованих тлумачень є таке: злочин, який полягає в отриманні грошей шляхом введення в оману людей, або злочин подібного виду; щось, що не є тим, чим здається, і умисно використовується для обману людей, особливо для отримання грошей [4].

Свою чергою зміст слова «обманути» це видання розкриває так: незаконно забрати щось у особи, компанії тощо або перешкодити комусь мати щось, що є його законною власністю, шляхом використання тверджень, які не відповідають дійсності.

Натомість юридичний словник Блекстоуна (широко використовується американськими юристами), спираючись на релевантну судову практику, характеризує шахрайство таким чином: це певна обманна практика або умисний прийом, до якого вдаються з наміром позбавити іншу особу її права або якимось чином завдати їй шкоди. На відміну від недбалості, воно завжди є позитивним, умисним. Шахрайство в договірній діяльності призводить до помилки, що стосується суттєвої частини договору, створеної або продовженої у штучний спосіб, з метою отримання певної несправедливої переваги для однієї сторони або заподіяння незручностей чи збитків для іншої [5].

Хоча воно сприймається як надмірно узагальнене, навіть казуїстичне, водночас таке визначення шахрайства уже містить важливі орієнтири на обман, перекручування фактів чи умов договору, підкреслює несправедливе, безпідставне створення певних переваг для однієї сторони і, навпаки, позбавлення іншої сторони таких переваг, на які вона має право.

Що ж до усталеного в загальному праві Англії, а згодом і США підходу до розуміння юридичної природи шахрайства, то тут варто зауважити: обидві правові системи визнають шахрайський обман одночасно як цивільно-правовий делікт та кримінальне правопорушення. При цьому, як впливає зі сформованої у США та Англії судової практики, і на відміну від України, підстави для кримінального шахрайства по суті є ідентичними до підстав для звернення з цивільно-правовим позовом про шахрайство. Якщо спрощено, то тут ідеться про обман з метою штучного впливу на поведінку іншої особи, що є вигідною для винного. Нині одна з ключових відмінностей полягає у стандарті доказування вини. Так, у справах про «цивільне» шахрайство використовується стандарт «переваги доказів», який означає, що позивач повинен довести, що його докази і свідчення радше правдиві, ніж ні. Цей стандарт, який часто описують як переважання терезів до 51 %, вимагає від позивача показати, що шахрайство радше мало місце. І навпаки, у справах про «кримінальне» шахрайство сторона обвинувачення повинна довести присяжним або суду вину відповідача «поза розумним сумнівом». Причому справи про кримінальне шахрайство можуть бути порушені, навіть якщо шахрайство не було успішним і жодній особі фактично не було заподіяно шкоди. Обвинувачення повинно лише довести умисел правопорушника на повідомлення неправдивих відомостей та отримати від цього певну вигоду [6].

Отже, оскільки цивільний позов проти шахрайства має нижчий стандарт доказування, аніж у кримінальному провадженні про шахрайство, особа може понести цивільну відповідальність навіть якщо щодо неї не було порушено кримінальну справу або ж вона була виправдана. І навпаки, адже у США обидва види юридичної відповідальності тут не є взаємовиключними.

Ще декілька слів про американські реалії протидії шахрайським проявам насамперед у сучасній діловій практиці. Так, на відміну від України та Англії, у федеральному кримінальному законодавстві США відсутня єдина, універсальна норма про шахрайство. Судова практика користується визначенням шахрайства у загальному праві з його іманентними ознаками, однак це поняття не було офіційно закріплене. Водночас про високий рівень законодавчої уваги до шахрайства в економічній сфері свідчить та обставина, що у структурі чинного федерального КК розташовані одразу дві глави, які містять норми «антишахрайського» спрямування. Це Глава 47 «Шахрайство та неправдиві заяви» (англ. – “Fraud and False Statements”), яка містить §§ 1001–1040, а також Глава 63 «Поштове шахрайство та інші шахрайські злочини» (англ. – “Mail Fraud and Other Fraud Offenses”), у якій розташовані §§ 1341–1351. У межах цих двох глав я нарахував сорок чотири (!) заборони, більшість із яких стосується застосування шахрайського обману в різних сферах національної економіки (у т.ч. у сфері фінансів). Глава 63 об’єднує вісім складів шахрайства, більшість із яких варто віднести саме до економічної сфери (до сфери бізнесу). Це, зокрема, § 1341 «Шахрайства та афери» (також відома як «Поштове шахрайство»), § 1343 «Шахрайство з використанням засобів зв’язку», § 1344 «Банківське шахрайство», § 1347 «Шахрайство в сфері охорони здоров’я», § 1348 «Шахрайство з цінними паперами та товарами» [5, с. 520–521]. Юридичні ознаки деяких із цих заборон буде далі розглянуто через інтерпретаційний фільтр ВС США.

Так, очевидно, що шахрайство як окреим кримінально-правовий феномен має чимало практичних проявів у різних сферах суспільного життя Америки. Це відповідним чином відбивається і на підходах (до слова, ці підходи також еволюціонують) до формулювання ознак злочинів, описаних у різних розділах федерального законодавства.

Спираючись на рішення федеральних судів і насамперед практику ВС США, американська доктрина загального права з часом «накопила» суттєвий інтерпретаційний інструментарій у частині розуміння змісту ознак обману в шахрайстві, а також відмежування цієї ознаки від суміжних видів суспільно значущої поведінки. Справді, як засвідчує американська судова практика, правильно відмежувати практики легального, бодай агресивного, маркетингу від шахрайського обману в бізнесі нерідко стає складним завданням. З метою актуалізації цієї проблематики далі пропоную огляд декількох рішень ВС США у федеральних кримінальних справах.

Фактичні обставини федеральної кримінальної справи “United States v. Regent Office Supply Co.” (далі – справа *Regent*) [7] викликають не лише теоретичний, а і суто практичний інтерес у контексті ознайомлення з підходами федеральних судів до тлумачення поняття «шахрайство», пошуку критеріїв його відмежування від цілком легальної ділової практики.

Відповідно до установлених обставин американська компанія “Regent Office Supply” продавала канцелярські товари безпосередньо через торгових агентів, які робили замовлення продукції по телефону. Коли вони телефонували потенційним клієнтам, представники компанії спочатку розповідали різну неправдиву інформацію про причину дзвінків – виключно з метою забезпечення, щоб клієнти одразу не припиняли розмову. Наприклад, вони неправдиво стверджували, що їх рекомендував один з керівників компанії – потенційний замовник. Торгові агенти “Regent” активно вдавались до цих вигаданих

історій, щоб «обійти» секретарів, які першими відповідали на телефонні дзвінки, і вже після цього безпосередньо поспілкуватись з компетентним представником компанії-замовника, який міг зробити замовлення. Проте згодом, коли торгові агенти уже вели розмову з такими уповноваженими представниками замовника, будь-які неправдиві відомості уже не надавались: ціна та якість канцтоварів обговорювалися чесно, продані товари були цілком якісними й за справедливою ціною, а також вони могли бути згодом повернені, якщо клієнт був незадоволений їхньою якістю чи іншими характеристиками.

Федеральні прокурори висунули проти компанії «Regent» звинувачення на підставі федерального статуту про шахрайство з використанням засобів зв'язку (wire fraud, § 1343 KK США), спираючись на факт повідомлення торговими агентами неправдивих відомостей потенційним замовникам на початку ділового спілкування (тобто телефонних розмов). Обвинувачення наполягало на тому, що шахрайство може існувати в комерційній угоді, «навіть коли клієнт отримує саме те, що очікував, і за ціною, яку він планував заплатити». Натомість, як стверджували прокурори, клієнти були позбавлені можливості укласти справедливую угоду, маючи перед собою всі правдиві факти. Якби не цей початковий обман з метою «доступу до клієнта», то угоди про купівлю-продаж канцтоварів, можливо, взагалі би не укладались: тобто це власне й утворило шахрайську схему. З такою позицією обвинувачення погодився суд першої інстанції і визнав компанію «Regent» винною в шахрайстві.

Водночас апеляційний суд не погодився з таким тлумаченням обману як складового елемента шахрайства. Концепція шахрайства, як зауважив суд, вимагає, щоб певна фактична шкода для жертви була принаймні передбачена схемою – цього тут не було. Натомість неправдиві заяви продавців «Regent» не стосувалися якості, адекватності чи ціни товару: після укладання угоди клієнти отримували саме ті товари й такої якості, на які вони розраховували.

Апеляційна колегія суддів зауважила, що жодним чином не виправдовує оманливу поведінку, яка, на її думку, відверто суперечила «стандартам ділової моралі». Водночас її аморальність не можна ототожнювати з кримінальною протиправністю. Хоча клієнти компанії і були здебільшого введені в оману, вони при цьому не були ошукані в шахрайський спосіб. Іншими словами, хоча тактику здійснення продажів і можна було визнати підступною та неетичною, водночас вона не була кримінально протиправною. Шахрайство, додав апеляційний суд, вимагає, щоб зловмисник хоча б у загальних рисах передбачав якусь реально заподіювану потерпілому шкоду – натомість у цій кримінальній справі такої шкоди не лише не було заподіяно, а й не планувалося заподіяти.

Суд резюмував свій аналіз обставин справи та змісту відповідної кримінально-правової норми таким чином: щоб кваліфікувати оманливу поведінку як шахрайство, не досить, щоб у якійсь частині реалізованої угоди (чи фінансової трансакції) був присутній елемент обману. Натомість обман повинен безпосередньо поєднуватись із певною передбачуваною шкодою для іншої сторони (потерпілого), що безпосередньо стосується суті (тобто предмета) угоди [8].

Від себе зазначу, що запропоноване в цій справі судове тлумачення варто визнати оригінальним, заснованим на законах формальної логіки та славнозвісному американському здоровому глузді (англ. – common sense), що є загалом типовими характеристиками американського правосуддя, особливо апеляційного та касаційного рівня.

Водночас у компаративістському аспекті варто зауважити, що таке тлумачення змісту певної криміноутворювальної ознаки (у цьому випадку параметрів відмежування протиправного шахрайства від проявів неетичної ділової поведінки) не притаманне практиці українських судів, навіть на рівні правових позицій Верховного Суду (ВС), про які детальніше йтиметься згодом.

Діаметрально протилежний правовий висновок був сформульований в іншій цікавій часто згадуваній справі щодо тлумачення особливостей юридичної природи шахрайства. Йдеться про справу «Lustiger v. United States» (1967 р., далі – *Lustiger*), яку переглянув Апеляційний суд США Дев'ятого округу [9]. Як засвідчують обставини справи, обвинувачений Марвін Ластігер займався продажем земельних ділянок у штаті Аризона у межах свого проекту забудови під назвою «Lake Mead City». З метою залучення покупців нерухомості він надсилав поштою рекламні буклети високої поліграфічної якості, в яких описував привабливі умови проживання в новоствореному курортному районі. Рекламні матеріали містили відомості про близькість до озера Мід, про можливості для активного водного відпочинку, наявність рекреаційної зони національного значення та доступ до розвинутої комунальної інфраструктури.

Натомість фактичні характеристики та умови забудови істотно відрізнялись від рекламованих. Так, наприклад, земельні ділянки були розташовані на значній відстані одна від одної та перемешувалися із землями, які належали федеральному уряду та використовувалися для випасання худоби. Чимало ділянок мали скелястий рельєф і природні водостоки, що робило їх малопридатними для забудови. Лише незначна частина ділянок мала зручний доступ, тоді як більшість були розташовані в районах без доріг і комунікацій, а найближчі лінії електропередач та телефонного зв'язку розташовувалися за багато миль від цих ділянок. Також багато ділянок не мали доступу до джерел водопостачання.

Примітно, що наведена у рекламних буклетах Ластігера інформація була формально правдивою. Наприклад, було зазначено, що забудова розташована за п'ять миль від місцевого озера Мід, що відповідало дійсності лише за умови проведення прямої лінії між двома об'єктами. Натомість продавець приховав той факт, що за наявними дорогами реальна відстань становила приблизно п'ятнадцять миль, а більшість земельних ділянок взагалі не мали дорожнього сполучення між ними. Аналогічно стверджувалося, що територія входить до зони обслуговування місцевих комунальних підприємств, які надають послуги електро- та телефонного зв'язку. Хоча це твердження було технічно коректним, водночас покупцям не повідомлялося, що фактично жодних мереж на території не існувало – найближчі комунікації були розташовані більше ніж за двадцять миль, а відповідні обслуговуючі компанії відмовлялися фінансувати їх прокладення до забудови.

Кримінальну справу проти Ластігера було порушено на підставі федерального статуту про шахрайство із засобами поштового зв'язку (англ. – mail fraud, § 1341 KK США). Прокурори стверджували, що поширені рекламні матеріали утворювали шахрайську схему, свідомо спрямовану на введення покупців в оману стосовно фактичних характеристик земельних ділянок. Після ухвалення обвинувального вироку Ластігер подав апеляцію, в якій обґрунтовував свої дії звичайними методами комерційного обігу і зокрема так званим «рекламним перебільшенням» (англ. термін – puffing).

Федеральний апеляційний суд Дев'ятого округу відхилив апеляційну скаргу підприємця на підставі обґрун-

тованого висновку, що сукупність рекламних тверджень і водночас певних замовчувань, використана Ластігером, була цілеспрямовано розрахована на введення покупців в оману та заподіяння їм майнової шкоди. Суд підкреслив: шахрайство може полягати не лише у повідомленні завідомо неправдивої інформації, а також у повідомленні, умовно кажучи, «напівправди» або у свідомому замовчуванні істотних для іншої сторони фактів.

Ця кримінальна справа порушує важливе питання про критерії відмежування юридично значущої поведінки, яка була встановлена судами у справах *Regent Office Supply* та *Lustiger*. У першому випадку суд визнав, що навіть відверто неправдиві твердження необов'язково утворюють завідомо шахрайську схему. Натомість у другому було встановлено, що навіть буквально правдиві твердження можуть утворювати шахрайський обман у його кримінально-правовому значенні. Узгодження цих підходів можливе через всебічне тлумачення характеру неправдивих відомостей, способу їх повідомлення, а також ступеня їхнього впливу на зміст правочину.

Зрештою, у справі *Regent* покупці отримали саме той товар і саме за тією ціною, на які вони розраховували. Хоча їх і було введено в оману щодо окремих попередніх обставин ділового спілкування, водночас така поведінка не призвела до юридично значущого позбавлення майна чи майнових прав. Натомість у справі *Lustiger* викривлені відомості безпосередньо стосувалися істотних характеристик предмета угоди. Покупці отримали об'єкти нерухомості з тими економічними характеристиками, на які вони обґрунтовано розраховували, а дії обвинуваченого були спрямовані саме на спричинення такої шкоди – фактичне заниження економічної цінності відповідних об'єктів.

Важливо також наголосити на такому. Одним із критеріїв, що використовуються судами для відмежування шахрайства від інших форм обману, виступає критерій істотності (англ. – *materiality*). У своїй практиці ВС США послідовно наголошує на тому, що для визнання схеми шахрайською неправдиві відомості або приховані факти повинні мати саме істотний характер. Інформація вважається істотною, якщо: 1) будь-яка розумна особа (тут використано стандарт доказування «поза розумним сумнівом») сприймала би її як важливу під час ухвалення рішення щодо участі у відповідній угоді; або 2) якщо особа, яка робить відповідне повідомлення, має всі підстави вважати, що адресат надасть такій інформації вирішального значення незалежно від того, чи визнала би її важливою «пересічна» особа. Таким чином, критерій істотності відображає юридичну вимогу про те, щоб неправдиві відомості або замовчування стосувалися ключових умов правочину та безпосередньо впливали на волевиявлення потерпілої сторони.

Насамкінець, у межах авторського аналізу відповідного напряму американського правозастосування звернеться до ще одного прецедентного рішення ВС США, в якому також порушувалося питання про зміст ознаки шахрайського обману в ділових правовідносинах.

Відповідно до фабули кримінальної справи "*Kousisis v. United States*" (2025 р.) Стаматіос Кусісіс через свою компанію "*Alpha Painting and Construction Co.*" (далі – *Alpha*) отримав два великі контракти на реставрацію мосту та залізничної станції у Філадельфії, які були профінансовані Міністерством транспорту США. Федеральні норми вимагали залучення субпідрядника до виконання частини робіт з числа компаній з учасниками із вразливих груп населення. У своїх пропозиціях Кусісіс та *Alpha* заявили, що матимуть постачальника

фарбувальних матеріалів від сертифікованої «вразливої» компанії "*Markias, Inc.*". Однак насправді ця компанія, як згодом установило слідство, була всього лише «фірмою-прокладкою» без реальних поставок матеріалів – її особливий соціальний статус було використано виключно для отримання контракту. Водночас проєкт був успішно завершений і прийнятий замовником, а компанія *Alpha* отримала понад 20 млн дол. прибутку.

Прокуратура звинуватила Кусісіса та *Alpha* в шахрайстві із засобами зв'язку за матеріальні (про ознаку матеріальності див. вище) оманливі заяви замовнику щодо участі субпідрядника з вразливим статусом під час укладання відповідних контрактів. Суд першої інстанції та апеляційний суд визнали обвинувачених (фізичну та підконтрольну йому юридичну особу відповідно) винними в порушенні заборони на шахрайство з використанням засобів зв'язку (§ 1343 КК США).

Переглядаючи рішення судів нижчих інстанцій, ВС США сформулював такі позиції. Статут про цей вид шахрайства не згадує про матеріальну шкоду потерпілому та, відповідно, не вимагає її встановлення. Замість цього, використовуючи мову заборони, обвинувачений реалізовує схему з метою саме «отримання» (англ. – *obtain*) майна чи грошей потерпілого, незалежно від того, чи прагне він залишити потерпілого в гіршому економічному стані, тобто заподіяти йому певну матеріальну шкоду. Водночас досліджений Судом статут не містить жодного згадування про заподіяння матеріальної шкоди на кшталт понять "*loss*" (збиток) чи "*economic harm*" (економічна шкода).

ВС США наголосив: навіть якщо сторона угоди виконує обіцяні роботи належним чином і в повному обсязі, все одно обман, застосований для погодження контракту, може отримувати кримінально-правову оцінку як шахрайство.

Варто також зауважити: хоча Суд шляхом застосування обмежувального тлумачення «вивів» ознаку заподіяння економічної шкоди за межі конструкції статуту, водночас він не дозволив надмірно «розширювати» межі застосування статуту. Для цього, як було зазначено в рішенні, *матеріальність* неправдивої заяви залишається необхідним елементом шахрайства з використанням засобів зв'язку. Ознака матеріальності, як конкретизував Суд, означає: обвинувачений усвідомлював (або хоча б повинен був усвідомлювати) те, що одержувач сприйматиме певну інформацію (насправді неправдиву) як важливу під час ухвалення рішення укласти певну угоду. У справі проти Кусісіса *матеріальний* характер його обману був очевидним: оманливі заяви про залучення соціально вразливого субпідрядника безпосередньо впливали на рішення органів влади укласти контракт [10].

Принагідно зауважу, що в Україні подібна до описаної вище ситуація не отримала би самостійної кримінально-правової оцінки, принаймні за статтею КК про шахрайство. Якщо б мало місце здебільшого «формальне», як було зазначено, порушення навіть істотних умов договору підряду, однак внаслідок такого порушення не відбулося заволодіння чужим майном або придбання права на майно, то цей делікт розглядався би в порядку цивільного чи господарського судочинства. Адже, як відомо, склад шахрайства у вітчизняному кримінальному законі сформульований за типом матеріального – це кримінальне правопорушення є завершеним із моменту, коли особа заволодіває чужим майном, унаслідок чого отримує реальну можливість розпорядитися таким майном як власним [11, с. 598; 12]. Натомість американський законодавець сформулював норму про шахрайство

(принаймні одну з них) як заборону з формальним складом (якщо говорити мовою вітчизняного кримінального права). Власне, таку конструкцію засвідчує її інтерпретація вищим судом країни.

Продовжуючи свій аналіз, поєднаний з елементами компаративістики, ознаки обману в змісті норм про шахрайські зловживання, далі звернувся до декількох рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду в Україні (далі – ККС ВС) з метою визначити національну практику тлумачення ознаки шахрайського обману, а також проаналізувати спільні та відмінні інтерпретаційні підходи до встановлення змісту криміноутворювальних ознак шахрайства Верховними Суди двох держав. Почну зі справи про «шахрайський концерт».

Так, у відповідному кримінальному провадженні судом першої інстанції було встановлено: обвинувачений ОСОБА_7, реалізуючи свій злочинний умисел, 08 жовтня 2015 р. повідомив ОСОБА_8 неправдиві відомості про те, що займається організацією виступу музичного гурту «ІНФОРМАЦІЯ_2», який відбудеться 31 жовтня 2015 р. у м. Житомир, та запропонував придбати квитки на вказаний захід. При цьому власне організувати виступ він не планував. Своєю чергою потерпіла ОСОБА_8, будучи помилково впевненою в правильності та добросовісності дій ОСОБА_7, не здогадуючись про його злочинні наміри, добровільно передала останньому грошові кошти у сумі 2000 грн, за що отримала квитки на виступ гурту «ІНФОРМАЦІЯ_2» в кількості 20 одиниць. Отримавши у вказаний спосіб грошові кошти, ОСОБА_7 в подальшому розпорядився ними на власний розсуд.

Згодом у ОСОБА_7 виник злочинний умисел, спрямований на повторне заволодіння чужим майном шляхом обману, а саме: грошовими коштами, що належать ОСОБА_9. Реалізуючи свій злочинний умисел, у телефонній розмові ОСОБА_7 повідомив ОСОБА_9 неправдиві відомості про те, що займається організацією виступу музичного гурту та запропонував придбати квитки на цей захід, хоча наміру організувати виступ не мав. ОСОБА_9, також будучи помилково впевненою в правильності та добросовісності дій ОСОБА_7, згодом добровільно передав останньому грошові кошти у сумі 400 грн купюрами різного номіналу, за що отримав квитки на виступ гурту в кількості 4 одиниці. Отримавши у вказаний спосіб грошові кошти, ОСОБА_7 розпорядився ними на власний розсуд.

Таким чином, як кваліфікував його дії місцевий суд, обвинувачений шляхом обману повторно заволодів чужим майном, чим заподіяв потерпілим матеріальної шкоди на загальну суму 2400 грн.

Переглядаючи вирок суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду, ККС ВС навів критерії відмежування шахрайства від цивільно-правового делікту, на наявності якого в цій ситуації наполягала сторона захисту. Було зазначено: відмежовуючи шахрайство від цивільно-правових деліктів, потрібно виходити з того, що отримання майна з умовою виконання зобов'язання може бути кваліфіковане як шахрайство, якщо буде встановлено, що винна особа вже в момент заволодіння цим майном мала на меті його привласнити, а зобов'язання не виконувати. Відмежування кримінального правопорушення від порушення цивільно-правової угоди, додав Суд, потрібно здійснювати не за тим, як оформлені та укладені між сторонами договори, а за тим, що стало результатом цієї договірної діяльності. Якщо одна сторона, приймаючи на себе зобов'язання, не має жодних реальних можливостей і бажання їх виконувати, то йдеться про шахрайство [13].

ВС додав: відповідно до правових позицій цього Суду наявність цивільно-правових відносин, за допомогою яких суб'єкт прагне завуалювати свій злочинний умисел, за наявності підстав не повинна бути перешкодою для оцінки вчиненого як злочину, передбаченого ст. 190 КК України. Таким чином, існування між обвинуваченим та потерпілим певних цивільно-правових чи інших подібних правовідносин, які були закріплені в певному правовини, саме собою не виключає можливості кваліфікації діяння особи як шахрайства за наявності всіх необхідних елементів складу цього злочину. В окремих випадках такі відносини можуть стати частиною реалізації умислу особи на заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою.

Принциповим моментом у цьому питанні, як зауважив ККС ВС, є встановлення і доведення поза розумним сумнівом, що особа умисно, з корисливих мотивів заволодіваючи чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою, беручи на себе при цьому певні зобов'язання, із самого початку не мала наміру їх виконувати, використовуючи певні правовідносини як спосіб реалізації умислу, спрямованого на заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою. Висновок про це може бути зроблений, виходячи із сукупності дій особи¹.

ККС ВС резюмував: оскільки на момент продажу потерпілим квитків на концерт ОСОБА_7 не мав на меті виконувати зобов'язання щодо організації цього заходу, то дії ОСОБА_7 потрібно кваліфікувати саме як шахрайство. Натомість позицію сторони захисту про наявність між засудженим та потерпілими цивільно-правових відносин було визнано необґрунтованою [14].

Якщо критично порівняти це рішення з рішеннями ВС США у справах *Regent* і *Takhalov*, то можна помітити одну важливу відмінність. Так, в обох американських рішеннях обман застосовувався радше як «засіб» доступу до клієнтів, а не як «спосіб» їх ошукування. Тобто обман там не мав матеріального змісту (якщо мовою американського кримінального права) або суспільно небезпечного характеру (якщо мовою вітчизняного кримінального права). Натомість в українській справі про «шахрайський концерт» обман стосувався саме змісту фіктивних правовідносин – це був конкретний спосіб умисного заподіяння потерпілим чітко визначеної матеріальної шкоди у грошовому виразі.

Якщо спробувати гіпотетично «накласти» фактичні обставини з українського кейса на наведену вище американську фабулу, то обман повинен був би застосовуватись обвинуваченим не до змісту цивільно-правової угоди (тобто купівлі-продажу квитків на концерт), а до умовно «готування» до укладання такої угоди або, якщо іншими словами, до «доступу до клієнта». Тобто обвинувачений міг, наприклад, фіктивно представитися представником концертного агентства чи навіть музичної групи і згодом продати квитки на справжній кон-

¹ Суд також звернув увагу на те, що ОСОБА_7 свідомо створила хибне враження про проведення концерту музичного гурту «ІНФОРМАЦІЯ_2» у м. Житомир через публікацію відповідного оголошення та афіші в місцевому інтернет-виданні, хоча жодних фактичних домовленостей із гуртом не було, і контракт на виступ не було укладено. Документи провадження містили переписку, яка свідчила, що ОСОБА_7 нібито пропонувала менеджеру гурту провести виступ. Однак при цьому обвинувачений не мав наміру виконати взяті на себе зобов'язання, що підтверджувалось відповідними доказами: офіційний сайт гурту заперечив наявність концертів у Житомирі на вказану дату, місцеві посадовці (директор парку та заступник міського голови) засвідчили, що не отримували жодних договорів та розпоряджень на проведення концерту, а необхідні дозволи від виконавчого комітету міської ради не були видані.

церт за справедливою ціною. Або ж він міг створити або використати начебто офіційний вебсайт, через який міг продавати квитки на такий знову ж таки справжній концерт. Він також міг би придбати квитки за однією ціною, а потім продати їх значно дорожче через попит на майбутній виступ групи. Тобто у разі, якщо обман не стосувався б змісту або ключових умов угоди, він не призвів би до невиконання взятих зобов'язань і заподіяння матеріальної шкоди. Навіть більше, настання наслідків у вигляді заволодіння чужим майном, як того вимагає диспозиція ст. 190 КК, не охоплювалося би умислом винного; також у нього був би відсутній корисливий мотив на протиправне заволодіння чужим майном. Отже, судові тлумачення в таких справах повинно обов'язково охоплювати ретельний аналіз змісту та спрямованості обману: чи мав місце обман лише для вступу в «комунікацію з клієнтом», чи, навпаки, для заподіяння йому певної матеріальної шкоди? Справді, як нас переконують фабули кримінальних справ, обман буває різним.

У вітчизняній науці та практиці усталеним є підхід, за яким обман як спосіб шахрайства полягає в повідомленні потерпілому неправдивих відомостей або у приховуванні відомостей про різноманітні обставини, повідомлення яких мало би суттєве значення для поведінки потерпілого. До вказаних обставин також належать ті, що стосуються певних подій, юридичних фактів, дій окремих осіб.

Власне, на суттєвості значення певних обставин для подальшої поведінки потерпілих наполягали прокурори у двох згаданих вище справах. Однак, як я вже писав, обман повинен бути змістовно пов'язаним із бажаним для винного заволодінням чужим майном (або придбанням права на майно). Обман, позбавлений очікуваного економічного сенсу для правопорушника, не є таким у кримінально-правовому сенсі.

Принагідно звернусь до кримінально-правової оцінки економічно значущих дій у ще одній кримінальній справі, яка також стала предметом перегляду з боку ВС [13]. Відповідно до встановлених судом фактичних обставин ОСОБА_7 було визнано винним у тому, що він, обіймаючи посаду старшого менеджера зі збуту ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» у м. Чернівці, відповідно до своїх посадових обов'язків, здійснюючи роздрібну та оптову торгівлю автотранспортними засобами, вчинив шахрайство у великих розмірах шляхом підроблення та використання офіційного документа.

Суд установив, що з метою придбання автомобіля до салону ТОВ звернувся ОСОБА_8, якому ОСОБА_7 порадив придбати автомобіль марки "Hundai Santa Fe" вартістю 424 700 грн, на що ОСОБА_8 погодився. Згодом ОСОБА_7, діючи з метою заволодіння грошовими коштами потерпілого та достовірно знаючи про те, що у разі купівлі автотранспортних засобів у ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» діє виключно безготівковий розрахунок, а працівникам товариства заборонено у будь-який спосіб та для будь-яких цілей, пов'язаних з придбанням автомобіля, отримувати у покупців готівку, усвідомлюючи, що в інший спосіб отримати від ОСОБА_8 грошові кошти він не зможе, з метою переконання та створення у потерпілого враження про дійсність угоди та справжність своїх дій, тобто з метою полегшення вчинення шахрайства, виготовив договір купівлі-продажу між ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» та ОСОБА_8, у текст якого вніс неправдиві відомості про порядок оплати товару та у графі «директор ОСОБА_9» виконав підпис замість ОСОБА_9. Тим самим обвинувачений підробив

офіційний документ, який видається підприємством, яке має право видавати такі документи, і який надає права, з метою його подальшого особистого використання.

Надалі ОСОБА_7, усвідомлюючи та достовірно знаючи, що вищезазначений договір купівлі-продажу є підробленим, надав його ОСОБА_8 як доказ існування між останнім та ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» взаємин із приводу придбання автомобіля та отримав від потерпілого грошові кошти у сумі 30 тис. грн, у такий спосіб використавши підроблений документ.

Протягом листопада 2013 р. ОСОБА_7 шляхом обману, достовірно знаючи про те, що договір купівлі-продажу між ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» та ОСОБА_8 є підробленим, всупереч своїм посадовим обов'язкам, не маючи повноважень на готівкове отримання грошей, під приводом доставки замовленого покупцем автомобіля в м. Чернівці, після заволодіння початковим внеском у сумі 30 тис. грн, також заволодів коштами, які нібито були потрібні для постановки автомобіля на облік в органах ДАІ УМВС України в Чернівецькій області у сумі 24 тис. грн, та основною сумою коштів у розмірі 200 100 грн. Усього обвинувачений заволодів належними потерпілому ОСОБА_8 грошовими коштами на суму 254 100 грн, завдавши останньому майнової шкоди у великих розмірах.

Переглядаючи рішення місцевого та апеляційного судів у частині кваліфікації дій ОСОБА_7 за ст. 190 КК, ВС нагадав, що отримання майна за умови виконання якого-небудь зобов'язання потрібно кваліфікувати як шахрайство в тому разі, коли винна особа уже в момент заволодіння цим майном мала на меті його присвоєння, а зобов'язання не виконувати. Таким чином, обвинувачення особи у вчиненні шахрайства під час укладення договорів цивільно-правового характеру може мати місце у разі встановлення умислу особи на заволодіння майном у момент його отримання – в іншому випадку йтиметься про відсутність складу цього злочину та наявність цивільно-правових відносин між особами. Суд додав: не можна виключати випадки, коли особа укладає певний цивільно-правовий договір (кредитний, купівлі-продажу, оренди, комісії тощо) лише для того, щоб приховати справжній характер своїх дій, спрямованих на незаконне безоплатне заволодіння чужим майном. Як наслідок, має місце обман у намірах, тобто обман щодо цілей, на які планується використати майно, одержане на підставі цивільно-правового договору. Наявність формальних (навіть належним чином оформлених) цивільно-правових відносин, за допомогою яких суб'єкт прагне завуалювати свій умисел, за наявності відповідних підстав не повинна бути перешкодою для оцінки вчиненого як злочину за ст. 190 КК.

У цій справі було встановлено, що засуджений, будучи менеджером ТОВ, під приводом надання допомоги у придбанні автомобіля, а згодом його швидкої доставки до автосалону у м. Чернівці та передачі потерпілому, під час підроблення відповідного договору про придбання автомобіля та його подальшого використання з метою переконання потерпілого у дійсності своїх намірів застосував обман із метою викликати в останнього усвідомлення реальності цього договору та його наслідків, водночас не повідомляючи про свої справжні наміри та дійсні обставини.

Своєю чергою потерпілий, будучи переконаним у правомірності дій обвинуваченого, на виконання умов договору добровільно передав засудженому кошти за дії, які останній повинен був учинити як представник автосалону для подальшого придбання автомобіля, однак не

збирався та не виконав їх, а також не повернув потерпілому грошових коштів. Таким чином, ОСОБА_7 заволодів грошовими коштами потерпілого шляхом обману, який виразився у повідомленні ОСОБА_8 неправдивих відомостей щодо істотних умов придбання автомобіля, із виготовленням та використанням завідомо підробленого офіційного документа договору купівлі-продажу, у якому містилися дані про предмет договору – автомобіль, якого насправді не було в наявності та який, відповідно, не міг бути проданий ОСОБА_8.

ВС резюмував свій аналіз таким чином: поведінка ОСОБА_7 у поєднанні з приховуванням одних фактів та повідомленням неправдивих інших вказує на те, що ці обставини суттєво вплинули на ухвалення потерпілим рішення про передачу коштів для придбання автомобіля. Тому висновок суду нижчої інстанції щодо ухвалення потерпілим відповідного рішення внаслідок обману є обґрунтованим – було вчинено шахрайське заволодіння чужим майном [15].

Принагідно звертаючись до наукових коментарів із проблематики шахрайського обману, зазначу, що свою наукову статтю «Проблеми єдності судової практики в справах про шахрайстві» О. Дудоров здебільшого присвятив вивченню насамперед шляхом звернення до матеріалів судової практики деяких спірних аспектів кримінально-правової характеристики складу злочину «шахрайство», одночасно прагнучи з'ясувати, наскільки якісним є правозастосовний фільтр ВС у частині тлумачення і застосування відповідних положень КК.

Так, учений пише, що у розмежуванні шахрайства від крадіжки, грабежу та розбою визначальним критерієм стає функціональне призначення обману чи зловживання довірою. У складі шахрайства обман (чи зловживання довірою) виступає основним способом заволодіння чужим майном, тоді як у крадіжці, грабежі та розбої обман відіграє допоміжну роль, забезпечуючи лише доступ до майна. Таким чином, дії, у разі яких винна особа, застосувавши обман (зловживання довірою), протиправно заволодіває чужим майном, передаючи їй для виконання виключно технічних функцій, які не породжують майнових правовідносин (тимчасового користування, примірки, доглядання), слід кваліфікувати як крадіжку, грабіж або розбій залежно від способу вилучення майна, а не як шахрайство [16].

До слова, ідентифікована у вітчизняній судовій практиці проблематика відмежування функціонального обману від «обману-способу» частково перегукується з тлумаченням ВС США у згаданих справах *Regent* та *Takhalov*. Нагадаю, там Суд теж ідентифікував ознаки по суті функціонального обману, який використовувався обвинуваченими для «доступу» до клієнтів. Однак, на відміну від згаданих О. Дудоровим вироків українських судів, де початковий обман надалі переріс у крадіжку, грабіж чи розбій, в американських справах було встановлено, що результатом такого обману як радше аморального вчинку стало укладання цілком справедливих, навіть бажаних для іншої сторони цивільно-правових відносин, тобто протиправного заволодіння чужим майном не було.

Що ж до питання про встановлення суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК, то тут доцільно нагадати: обвинувачений повинен усвідомлювати той факт, що предмет злочину є для нього чужим, а він заволодіває чужим майном за відсутності будь-якого дійсного чи уявного права на нього. Кримінальна відповідальність за шахрайство пов'язана зі встановленням усвідомлення вин-

ним факту заволодіння чужим майном з метою його безоплатного, безповоротного обернення на свою користь (чи третіх осіб) за відсутності законних підстав, збільшення внаслідок цього власних або третьої особи майнових фондів. Зрозуміло, що за умови «добросовісного» невиконання певних правовідносин, що сталося через обставини поза волею особи (прояв так званого ризику в підприємницькій діяльності), говорити про усвідомлене заволодіння чужим майном, а поготів – про прагнення до такого заволодіння, немає сенсу.

До слова ККС ВС в одному зі своїх рішень змістовно «зазирнув» у сутність обману. Суд зазначив: усвідомлення винним того, кому саме та на яких підставах належить чуже майно, чи заволодіває він ним, використавши обману власника цього майна або обману іншої особи, у володінні якої воно перебуває, не є вирішальним для встановлення ознак кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК. З урахуванням того, що обман є особливим видом інформаційного (а радше дезінформаційного) впливу, його застосування спрямоване на відображення у свідомості обманутого певних фактів чи обставин у перекрученому, спотвореному вигляді, що зумовлює рішення про передачу майна. Правопорушник втручається у сферу психічної (інтелектуальної та вольової) діяльності іншої особи, фальсифікує її уявлення про відповідні обставини, вводить цю особу в обман, через що вона вибирає певну лінію поведінки, не розуміючи при цьому істинний, дійсний стан справ. Відповідно, уявлення і судження потерпілого стають фальсифікованими, а його волевиявлення зумовлене власне обманными діями винного. При цьому виникнення умислу обов'язково передують заволодінню чужим майном, а обман як спосіб вчинення злочину може виявлятися як у формі дії, так і бездіяльності або поєднувати зазначені форми впливу з метою введення в обману чи підтримання омани, яка виникла поза протиправними діями винуватої особи [17].

Отже, у разі вчинення шахрайства винна особа усвідомлює, принаймні в загальних рисах, суспільну небезпечність свого діяння, об'єкт та предмет злочину, спосіб обману, а також те, що вона вводить потерпілого в обману та заволодіває його майном або правом на нього. «Добровільність» поведінки потерпілого насправді є фікцією, вона несправжня. Таким чином, об'єктивна та суб'єктивна сторони шахрайства як конкретного акта вольової поведінки суб'єкта злочину перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Висновки. Авторське означення з ознакою шахрайського обману в економічних правовідносинах крізь призму судової практики України та США спонукало сформулювати кілька висновків.

По-перше, було встановлено, що, на відміну від підходу українського законодавця, який полягає в нормативному закріпленні дефініції шахрайства шляхом розкриття притаманних йому ознак у диспозиції ст. 190 КК, американський Конгрес вибрав менш точний і водночас більш казуїстичний підхід: федеральний КК США містить понад сорок норм про шахрайство, які покликані протидіяти зловживанням переважно в економічній сфері (зокрема, часто застосовувані норми поштове, банківське, медичне шахрайство, а також шахрайство з цінними паперами та з використанням засобів зв'язку). За відсутності єдиного нормативного визначення шахрайства в американському кримінальному законі «на допомогу» йому приходить судово-практика, що ґрунтується на тлумаченні змісту та правового значення обману в загальному праві починаючи ще з англійських прецедентів.

По-друге, головною криміноутворювальною ознакою шахрайства виступає не будь-який обман, тобто неправильне повідомлення певних відомостей, а саме активне введення потерпілого в оману з усвідомленням того, що його згода на юридично значущі дії є формальною і штучно ухваленою, а не справжньою. Шахрай знає і бажає, щоб потерпілий діяв саме під впливом неправдивої інформації, що передається правопорушником. Із позицій інтерпретації судової практики, передусім американської, тут потрібно наголосити: обман у шахрайстві – це цілеспрямована, здебільшого корисливо-мотивована маніпуляція волею потерпілого, а не випадкова неточність чи прояв аморального «прикрашання дійсності» (як це часто має місце в рекламі та в інших ділових практиках).

По-третє, вартує більш докладного вивчення судової практика США в частині розроблення підходів до розмежування простого «введення в оману» та кримінально протиправного «шахрайського обману»: злочинним визнається виключно такий обман, який впливає на економічну сутність укладеної угоди та здатний позбавити потерпілого очікуваного майнового блага. Рішення у справах Regent Office Supply та Takhalov демонструють, що американські суди не вбачають ознак шахрайства у тих ситуаціях, коли обман стосувався лише умовно першого етапу «вступу в правовідносини» або «доступу до контрагента», а не власне предмета, вартості чи інших істотних умов угоди, яка була укладена згодом і зобов'язання по якій були виконані в повному обсязі.

По-четверте, важливим критерієм встановлення шахрайського обману в поведінці особи в американському кримінальному праві виступає матеріальний (або істотний) характер неправдивих відомостей або прихованих фактів. Схожий, але лише частково, підхід запроваджено у ст. 190 КК України, а саме матеріальна конструкція відповідного складу злочину, коли відбувається фактичне протиправне заволодіння чужим майном (придбання права на майно). Водночас українська та американська моделі криміналізації шахрайства суттєво відрізняються за конструкцією складу правопорушення. Якщо ст. 190 КК України передбачає матеріальний склад, то окремі федеральні статuti США про шахрайство побудовані за типом формального складу, що дозволяє визнавати злочином власне використання матеріального обману для отримання будь-яких майнових вигод, незалежно від факту заподіяння реальної економічної шкоди потерпілому.

При цьому судової практика обох країн виходить із того, що обман має безпосередньо і, відповідно, «матеріально» впливати на хибе волевиявлення потерпілої особи щодо передачі майна або укладення правочину.

Перспективним напрямом подальших досліджень може бути вивчення інших змістовних ознак шахрайського умислу в кримінальному праві України та США. Для цього буде проаналізовано новітню судову практику, особливо в контексті здійснення незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, з використанням віртуальних активів, у галузі електронної комерції та технологій штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Eliason R. D. White Collar Criminal Law Explained : Course Guidebook. Chantilly : The Teaching Company, 2020. 242 p.
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1 (122). С. 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37>
3. Podgor E. S. Criminal Fraud. *American University Law Review*. 1999. Vol. 48, No. 4. P. 729–768.
4. Fraud. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fraud> (дата звернення: 22.06.2026).
5. Fraud. *The Law Dictionary*. URL: <https://thelawdictionary.org/fraud/> (дата звернення: 22.06.2026).
6. Fraud. *Wex*. URL: <https://www.law.cornell.edu/wex/fraud> (дата звернення: 22.06.2026).
7. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія / передне слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1128 с.
8. United States v. Regent Office Supply Co., 421 F.2d 1174 (2d Cir. 1970).
9. Lustiger v. United States, 386 F.2d 132 (9th Cir. 1967), cert. denied, 390 U.S. 951 (1968).
10. Kousisis v. United States, 605 U.S. (2025); 23-909 (US 2025). URL: https://www.supremecourt.gov/opinions/24pdf/23-909_f2q3.pdf
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те видання, переробл. та допов. Київ : Видавничий дім «Дакор», 2018. 1368 с.
12. Окрема думка судді Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05 квітня 2018 р. у справі № 658/1658/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> (дата звернення: 22.06.2026).
13. Постанова Верховного Суду від 05 квітня 2018 р. у справі № 658/1658/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> (дата звернення: 22.06.2026).
14. Постанова Верховного Суду від 19 березня 2024 р. у справі № 295/17062/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823839> (дата звернення: 22.06.2026).
15. Постанова Верховного Суду від 29 жовтня 2020 р. у справі № 725/6078/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602247> (дата звернення: 22.06.2026).
16. Дудоров О. О. Проблема єдності судової практики в справах про шахрайство. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 80–97.
17. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 серпня 2021 року у справі № 712/10080/15-к (провадження № 51-1539км21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881875> (дата звернення: 22.06.2026).

References

1. Eliason, R. D. (2020). White Collar Criminal Law Explained: Course Guidebook. Chantilly: The Teaching Company [in English].
2. Dudorov, O. O., Movchan, R. O., & Kamenskyi, D. V. (2023). Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy: problemy kvalifikatsii ta vdoskonalennia zakonodavstva [Criminal liability for the illegal use of

- humanitarian aid: problems of qualification and improvement of legislation]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 1 (122), 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37> [in Ukrainian].
3. Podgor, E. S. (1999). Criminal Fraud. *American University Law Review*, 48(4), 729–768 [in English].
 4. Fraud. Cambridge Dictionary. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fraud> [in English].
 5. Fraud. The Law Dictionary. Retrieved from <https://thelawdictionary.org/fraud/> [in English].
 6. Fraud. Wex. Retrieved from <https://www.law.cornell.edu/wex/fraud> [in English].
 7. Kamensky, D. V. (2020). Vidpovidalnist za ekonomichni zlochyny u Spoluchenyh Shtatah Ameryky ta Ukraini: porivnialno-pravove doslidzhennya [Criminal Liability for Economic Crimes in the United States of America and Ukraine: A Comparative Legal Study]. Kyiv: VD “Dakor”. [in Ukrainian].
 8. United States v. Regent Office Supply Co., 421 F.2d 1174 (2d Cir. 1970) [in English].
 9. Lustiger v. United States, 386 F.2d 132 (9th Cir. 1967), cert. denied, 390 U.S. 951 (1968) [in English].
 10. Kousisis v. United States, 605 U.S. (2025); 23-909 (US 2025). Retrieved from https://www.supremecourt.gov/opinions/24pdf/23-909_f2q3.pdf [in English].
 11. Melnyk, M. I., Khavronjuk, M. I. (Eds.). (2018). Naukovo-praktyichnyy komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrayiny [Scientific and Practical Commentary to the Criminal Code of Ukraine]. (10th ed.). Kyiv: Vydavnychyj dim “Dakor” [in Ukrainian].
 12. Okrema dumka suddi Kasacijnogo kryminalnogo sudu Verkhovnogo Sudu vid 05 kvitnja 2018 r. u spravi № 658/1658/16-k [Separate Opinion of the Judge of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court dated April 5, 2018 in case No. 658/1658/16-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> [in Ukrainian].
 13. Postanova Verkhovnogo Sudu vid 05 kvitnja 2018 r. u spravi № 658/1658/16-k [Judgment of the Supreme Court dated April 5, 2018 in case No. 658/1658/16-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> [in Ukrainian].
 14. Postanova Verkhovnogo Sudu vid 19 bereznja 2024 r. u spravi № 295/17062/15-k [Judgment of the Supreme Court dated March 19, 2024 in case No. 295/17062/15-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823839> [in Ukrainian].
 15. Postanova Verkhovnogo Sudu vid 29 zhovtnja 2020 r. u spravi № 725/6078/14-k [Judgment of the Supreme Court dated October 29, 2020 in case No. 725/6078/14-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602247> [in Ukrainian].
 16. Dudorov, O. O. (2018). Problema yednosti sudovoji praktyky v spravah pro shahrajstvo [The Problem of Uniformity of Judicial Practice in Fraud Cases]. *Naukovyj visnyk Nacionalnoji akademiji vnutrishnijih sprav*, 3, 80–97 [in Ukrainian].
 17. Postanova kolegiji suddiv Tretoji sudovoji palaty Kasacijnogo kryminalnogo sudu Verkhovnogo Sudu vid 4 serpnja 2021 roku u spravi № 712/10080/15-k [Judgment of the Third Panel of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court dated August 4, 2021 in case No. 712/10080/15-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881875> [in Ukrainian].

Kamensky Dmytro,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Criminal Law and Criminology

of the Educational and Scientific Humanitarian Institute

(National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Vlasov Andrii,

Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor at the Department of Criminal Law and Criminology

of the Educational and Scientific Humanitarian Institute

(National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8095-240X>

FRAUD AS AN ELEMENT OF FRAUD IN THE JUDICIAL PRACTICE OF UKRAINE AND THE USA

The article examines the content and signs of fraudulent fraud in economic legal relations through the prism of the judicial practice of Ukraine and the United States of America. The purpose of the study is to determine the criteria for distinguishing criminally punishable fraud from other forms of deception, unfair business conduct and civil torts. The approaches of the Anglo-American legal tradition to understanding the legal nature of fraud, the features of its civil and criminal dimensions, as well as modern trends in the development of US federal legislation in the field of combating fraudulent practices are analyzed.

Particular attention is paid to the analysis of a number of landmark decisions of American courts, in particular in the cases of United States v. Regent Office Supply Co., United States v. Takhalov, Lustiger v. United States and Kousisis v. United States. On this basis, approaches to establishing the boundaries between ordinary deception and fraud, criteria for the materiality of false information, the significance of the materiality of information for the expression of the victim's will, and the role of property interest in the structure of fraudulent encroachment are revealed. It is proven that in American practice, primarily fraud that concerns the essential terms of the transaction and affects the economic interests of the participants in business relations is recognized as criminally significant.

Based on the analysis of the practice of the Supreme Court of Ukraine, criteria for distinguishing fraud from civil law disputes related to non-fulfillment of contractual obligations are formulated. It is substantiated that the establishment of the initial intention of a person to seize someone else's property by deception is of decisive importance. A conclusion is drawn on the expediency of wider use by domestic judicial practice of a substantive analysis of the direction of fraud, its materiality, and its impact on the property interests of the victim. Common and distinctive features of the Ukrainian and American approaches to the criminal-legal assessment of fraudulent manifestations in the field of entrepreneurial activity are identified.

Key words: *fraud, deception, economic legal relations, criminal liability, civil tort, materiality, comparative criminal law.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026